

VECĀKU LOMA IZGLĪTĪBAS PROCESĀ UN VIŅU TIESĪBAS, PIENĀKUMI SADARBĪBĀ AR IZGLĪTĪBAS IESTĀDI

Parents Role in Education Process and their Rights, Duties in Cooperation with the Education Institution

Rihards Erdmanis

Rīgas Stradiņa Universitāte, Latvija

Abstract. Latvia's educational policymakers already in 2006 pointed out that one of the main obstacles to raising public awareness about the development of education is poor teacher training for working with parents. It means that a full understanding of the educational process by parents and teachers is unthinkable without cooperation. Respectively, cooperation with educational staff, pupils, parents and family, employers, local governments and state institutions, public organizations and society are pointed out as a fundamental principle of education development policy. Alongside with the other equally important basic principles - systemicity, succession, sustainability, accessibility and coordination. In Great Britain, executive representatives recommend actively incorporating parents into educational policies and practices. The inclusion of parents in teaching-related activities alongside prepared teachers has proved to be a useful factor in improving the attendance of school, the quality of teaching and social cohesion. The author thinks that it is necessary to find out the role of parents in the education process both in pedagogy and in jurisprudence. In Latvia, there are no researches done about this topic. The Education Law of the Republic of Latvia defines both the rights and responsibilities of parents. So, it means that it is important to look closer to these rights and responsibilities.

Keywords: children right to education, education, educational institution, parent's rights, in loco parentis, and responsibilities, parental involvement.

Ievads

Introduction

Latvijas izglītības politikas veidotāji 2006.gadā norādīja, ka sabiedrības izpratnes veicināšanas par izglītības attīstības procesiem viens no kavējošiem faktoriem ir pedagogu nepietiekamā sagatavotība darbam ar vecākiem. (Izglītības attīstības pamatnostādnes 2007.–2013.gadam, 2006). Tas nozīmē, ka izglītojamo vecāku un pedagogu pilnvērtīga izpratne par izglītības procesu nav iedomājama bez sadarbības. Proti, tiek norādīts, ka sadarbība ar izglītības darbiniekiem, skolēniem, vecākiem un ģimeni, darba devējiem, pašvaldības un

valsts institūcijām, sabiedriskajām organizācijām un sabiedrību ir svarīgs izglītības attīstības politikas pamatprincips. Līdzās citiem tik pat svarīgiem pamata principiem - sistēmiskumam, pēctecībai, ilgtspējai, pieejamībai un koordinācijai (Konceptija, 2006). Lielbritānijā izpildvaras pārstāvji iesaka aktīvi iekļaut vecākus izglītības politikā un praksē. Atsaucoties uz izglītības pētnieku pētījumiem, tiek uzvērta, ka lielākā daļa vecāku uzskata, ka viņiem ir vairāk jāietekmē izglītības programma (Prets, 2000). Papildus augstāk teiktajam, ir jānorāda, ka vecāku iekļaušana ar mācīšanu saistītās darbībās līdztekus sagatavotajiem skolotājiem dažādos apstākļos ir izrādījusies par noderīgu faktoru, kas uzlabo skolu apmeklētību, mācību kvalitāti un sociālo vienotību (Delors, 2001). Kā redzams, tad izglītojamo vecākiem (šī pētījuma ietvaros ar vecākiem tiek saprasti dabiskie aizbildņi, t.i., māte un tēvs) jeb likumiskajiem pārstāvjiem (personas, kas ir leģitīmi pilnvarotas pārstāvēt bērna intereses, t.sk. audžu vecāki, aizbildņi) ir būtiska loma un atbildība viņu bērna izglītības un audzināšanas procesā. Autors uzskata, ka ir nepieciešams meklēt kā pedagoģijas zinātnē, tā arī tiesību zinātnē gūtās atziņas par vecāku tiesību, pienākumu un atbildības saturu izglītības nodrošināšanā. Šī pētījuma mērķis ir noskaidrot viena no tiesību subjekta- vecāku jeb likumisko pārstāvju tiesību un pienākumu, atbildības apjomu bērna izglītības jomā. Proti, autors vēlas noskaidrot tiesiskos vecāku sadarbības aspektus bērna vispārējās izglītības nodrošināšanā.

Autors izmanto juridiskā zinātnē pielietojamās pētījuma metodes. Proti, gramatisko metodi, vēsturisko, teleoloģisko un salīdzinošo metodi.

Tiesību subjekta izglītojamo vecāks un izglītības iestāde sadarbības tiesiskais aspekts

Legal aspect of the cooperation of educates and educational institutions

Autora ieskatā tiesiskās attiecības, kas izriet no tiesību subjektu- izglītības iestādes un izglītojamā vecākiem jeb likumiskajiem pārstāvjiem ir kompleksas. Cīņa par autoritāti starp vecākiem, skolu (valsti) ir pastāvīga. Vecāku, skolas un bērna attiecības veido triādi, kurā pastāv zināma spriedze. Tā, piemēram, vecāku un bērnu attiecības ir privāttiesiskas, kuras pārsvarā tiek realizētas civiltiesiskajā regulējumā, bet skolas jeb izglītības iestādes attiecību raksturs ir publiski tiesisks, kas tiek regulēts administratīvi tiesiski. Vecāki bauda gandrīz pilnīgu autoritāti pār saviem bērniem mājās, savukārt valsts var īstenot varu pār bērniem skolā, nosakot, piemēram, skolu apmeklēšanas obligātumu, kā arī regulējot izglītības mācību programmas, standartus, kas ir attiecināms ne tikai uz valsts skolām, bet arī privātām skolām (Rosenbury, 2007).

Proti, lai izprastu šo tiesisko attiecību saturu, nevar aprobežoties tikai ar tiesību doktrīnas vai tiesiskā regulējuma, tiesu prakses analīzi, kas skar bērnu un vecāku, izglītības iestādes, skolotāju vai tam līdzīgu tiesību subjektu rīcību, bet

arī citu sociālo un humanitāro zinātņu atziņas ir vērā ņemamas. Piemēram, pedagogijas un socioloģijas zinātnē paustās atziņas par izglītības procesu, izglītības sabiedrisko nozīmi. Jāpiebilst, ka pedagogijas zinātnē par pedagoģisko procesu uzskata audzināšanu un izglītošanu, t.i., izglītība kā process un rezultāts ir pedagoģiskā procesa sastāvdaļa. Autors līdz ar to izmanto starpdisciplināru pieeju augstāk minēto tiesību subjektu (vecāku un izglītības iestādes) mijiedarbības izpratnei, tādā veidā meklējot un atspoguļojot vecāku un izglītības iestādes sadarbības juridisko dabu, proti precizējot sadarbības objektu, kas autora skatījumā ir izglītība un audzināšana. Ievērojot šī pētījuma robežas, autors detalizētāk analizēs vecāku sadarbības tiesisko dabu.

Tiesību normas, kas regulē tiesības uz izglītību, izglītības iestāžu darbību, izglītības programmu izstrādi, pedagogu tiesībām strādāt par pedagogu un tam līdzīgas izglītības jomas aspektus, izriet kā no izglītības tiesībām, cilvēktiesībām, darba tiesībām, civiltiesībām, tā arī no administratīvajām tiesībām. Pētījumā tiek izmantotas šādas juridiskās zinātnes metodes-gramatiskā, vēsturiskā, teleoloģiskā metode. Ar gramatiskās metodes palīdzību tiek noskaidrota tiesību normu burtiskā izpausme, t.i., tiek analizēts tiesiskais regulējums, ņemot tā tiešo tekstuālo izpratni par izglītības procesu un tajā iesaistītajiem tiesību subjektiem-vecākiem un izglītības iestādi. Vēsturiskā tiesību normu izpēte tiek veikta, lai noskaidrotu tādu tiesību institūtu kā, piemēram, ģimene un tiesības uz izglītību, izglītības vēsturi un tās ietekmi uz Latvijas tiesību un izglītības sistēmu. Visbeidzot teleoloģiskā metode tiek lietota, lai noskaidrotu vecāku un izglītības iestādes sadarbības mērķi. Audzināšanas un izglītības tiesisko izpratni, analizējot šo terminu saturu tiesību aktos un tiesu praksē, judikatūrā.

1999. gada Latvijas Republikas (turpmāk-LV) Izglītības likumā (turpmāk-IL) (LV Izglītības likums, 1999). LV IL tiek noteiktas gan vecāku tiesības, gan pienākumi bērna izglītošanas nodrošināšanā. Kopš LV IL pieņemšanas tas ir ticis grozīts trīsdesmit divas reizes (Likumi.lv vietne, 2019), līdz ar to piedzīvojot nozīmīgas transformācijas. LV Izglītības likuma normas, kas nosaka vecāku tiesības un pienākumus kopš 1999.gada tika grozītas 2010.gada 26.martā. (LV IL Grozījumi, 2010) un 2013.gada 7.augustā (LV IL Grozījumi, 2013), kā arī 2018.gada 18.oktobrī (LV IL Grozījumi, 2018). Līdz ar to redzams, ka tiesiskās saistības starp bērna vecāku un izglītības iestādi ik pa laikam ir nonākušas izglītības politikas īstenotāju redzeslokā. Tas ir saprotami, jo sabiedrības un tiesību sistēmas attīstība ir savstarpēji saistītas. Tiesības attīstās līdz ar sabiedrību.

Tā šobrīd spēkā esošā LV Izglītības likuma 57.pants (LV IL, 1999) nosaka, ka vecākiem ir tiesības: izvēlēties izglītības iestādi, kurā bērns iegūst izglītību, piedalīties mācību procesa pilnveidē un izglītības iestādes padomē, slēgt ar izglītības iestādi līgumu par bērna izglītošanu un aprūpi izglītības iestādē, sniegt

un saņemt informāciju par jautājumiem, kas saistīti ar bērna audzināšanu un mācībām, ierosināt veikt pārbaudes izglītības iestādē, īstenojot citas normatīvajos aktos noteiktās tiesības bērna izglītošanas nodrošināšanā. Tātad vecākiem likumdevējs ir noteicis tiesības brīvi izvēlēties izglītības iestādi, tiesības piedalīties mācību procesa pilnveidē un izglītības iestādes padomē, tiesības slēgt līgumus ar izglītības iestādi, kas šajā ziņā ir privāttiesisks sadarbības aspekts. Bērna vecākam ir tiesības sniegt un saņemt informāciju par bērna audzināšanas un mācību procesu. Audzināšanas saturs un metodes izglītības iestādē tiek reglamentēti. Tas ir, valsts ir sagatavojusi "Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtību" (Vadlīnijas, 2016). Šīs Vadlīnijas tika sagatavotas, lai reglamentētu izglītības iestāžu vadītāju un pedagogu atbildību par izglītojamo audzināšanu, kā arī, lai audzināšanas process tiktu īstenots no mūsdienu audzināšanas perspektīvas. Proti, nosacījumu un paklausības principu vietā liekot izglītojamā jēgpilnu attieksmju pret sevi un citiem cilvēkiem, darbu, kultūru, sabiedrību un dabas attīstību, kas arī veido attieksmju kopumu un ir mūsdienīgas audzināšanas satura pamatā. Bērna rīcībspējas veicināšana bērna un pieaugušā sadarbībā, simetriskās un cieņpilnās attiecībās kļūst par Vadlīniju mērķi (Vadlīnijas, 2016). Par papildu pienākumu kopš 2016.gada tiek uzlikts izvērtēt mācību un audzināšanas procesā izmantojamo informāciju, mācību līdzekļus, materiālus un mācību un audzināšanas metodes, un lemt par to atbilstību izglītojamo audzināšanas mērķim un uzdevumiem, kas ir noteikts izglītības iestādes padomei. Savukārt izglītības iestādes padomi veido: a) izglītojamo deleģēti pārstāvji, izņemot izglītojamās pirmsskolas izglītības programmās b) izglītojamo vecāku (personu, kas realizē aizgādību) deleģēti pārstāvji, c) izglītības iestādes pedagogu un citu darbinieku deleģēti pārstāvji. Izglītības iestādes padomē vecāku (personu, kas realizē aizgādību) pārstāvji ir vairākumā (LV IL, 1999). Līdz ar to vecākiem ir būtiska ietekme uz bērna audzināšanas un izglītošanas procesu. Tā, piemēram, Rīgas 25.vidusskolas padomes reglamentā tiek norādīts, ka tās mērķis ir nodrošināt pedagogu, vecāku, izglītojamo un skolas administrācijas savstarpējo sadarbību un sadarbību ar pašvaldību, kā arī citām valsts un pašvaldības institūcijām un nevalstiskajām organizācijām un ka, tā īsteno izglītības iestādes nolikumā noteikto kopējo mērķu un interešu sasniegšanu (Rīgas, 25.vsk. padomes reglaments, 2017). Tātad izglītības iestādes padomes mērķis ir veicināt sadarbību starp visām pedagoģiskajā procesā iesaistītajām pusēm. Piemēram, gan Siguldas pilsētas vidusskolas (Siguldas pilsētas vsk. nolikums, 2017), gan Nīcas vidusskolas (Nīcas vsk. nolikums, 2017) nolikumā sadarbība ar izglītojamo vecākiem ir viens no šo skolu uzdevumiem, līdzās tādiem kā mācību programmas īstenošana, mācīšanās prasmju pamatu apguve, radošo spēju attīstīšana, racionālu finanšu līdzekļu izmantošana un tam līdzīgiem uzdevumiem.

Savukārt LV IL 58.pants (LV IL, 1999) nosaka šādus vecāku pienākums: savu spēju un materiālo iespēju robežās nodrošināt ģimenē bērna izglītošanai, veselībai, attīstībai un sadzīvei nepieciešamos apstākļus, sadarboties ar izglītības iestādi, kurā mācās bērns, ar pedagogiem un citām mācību procesā iesaistītām personām, ievērot bērna, pedagoga un citu personu likumiskās tiesības un intereses, informēt izglītības iestādes vadītāju par bērna veselības stāvokli un citiem apstākļiem, ja tiem var būt nozīme mācību procesā (LV IL, 1999). Kā redzams, tad izglītojamo vecākiem ir plašs tiesību un pienākumu apjoms. Pienākums vecākiem sadarboties ar izglītības iestādi ir noteikts jau 1991.gada Latvijas Republikas Izglītības likumā. Respektīvi, tā 60.panta 3.punktā tika noteikts, ka vecāku un viņu aizstājējiem viens no pienākumiem ir sadarboties ar mācību un audzināšanas iestādēm (LV Izglītības likums, 1991). Tātad sadarbības pienākumam ir leģitīms, t.i., likumā noteikts raksturs.

Kādā no 2010.gada semināriem izglītības iestāžu direktoriem LV Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāvis norādīja, ka, LV Izglītības likuma tiesību normas pastiprina vecāku atbildību par bērna izglītošanu izglītības iestādē, ievērojot Latvijas Republikas Civillikuma 177.pantā un Bērnu tiesību aizsardzības likuma 24.pantā noteiktos vecāku pienākumus (Izglītības un zinātnes ministrijas seminārs, 2010). Līdz ar to būtu nepieciešams noskaidrot augstāk norādīto tiesību normu saturu. Proti, LV Civillikuma 177.pantā ir runa par tā saucamo aizgādības institūtu, kas nosaka, ka aizgādība ir vecāku tiesības un pienākums rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās. Bērna aprūpe nozīmē viņa uzturēšanu, t.i., ēdiena, apģērba, mājokļa un veselības aprūpes nodrošināšanu, bērna kopšanu un viņa izglītošanu un audzināšanu (garīgās un fiziskās attīstības nodrošināšana, pēc iespējas ievērojot viņa individualitāti, spējas un intereses un sagatavojot bērnu sabiedriski derīgam darbam) (Latvijas Civillikums, 1937). Savukārt LV Bērnu tiesību aizsardzības likuma 24.pants nosaka vecāku pienākumus pret bērnu. Piemēram, atbilstoši LV Civillikuma noteikumiem vecāku pienākums ir rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās (24.panta 1.daļa) un vecāki ir bērna dabiskie aizbildņi (likumiskie pārstāvji). Viņu pienākums ir aizstāvēt bērna tiesības un ar likumu aizsargātās intereses. (24.panta 3.daļa) (LV Bērnu tiesību aizsardzības likums, 1998). Tā kā LV Izglītības likums attiecībā pret LV Civillikumu ir speciālais likums, tad no tiesību doktrīnas un juridiskās tehnikas izriet, ka speciālais likums prevalē pār vispārīgo likumu. Proti, *lex specialis derogat legi generali*, kas nozīmē, ka LR Izglītības likuma tiesību normām kā speciālām normām ir priekšroka attiecībā pret Civillikumu kā vispārēju likumu. Savukārt LV Bērnu tiesību aizsardzības likums (LV BTAL, 1998) regulē arī pamatnosacījumus, saskaņā ar kuriem kontrolējama bērna uzvedība un nosakāma viņa atbildība, tas reglamentē vecāku un citu fizisko un juridisko

personu, kā arī valsts un pašvaldību tiesības, pienākumus un atbildību par bērna tiesību nodrošināšanu, nosaka bērna tiesību aizsardzības sistēmu un tās darbības tiesiskos principus. (BTAL, 1998). Bērna tiesības uz izglītību īsteno visi bērnu tiesību aizsardzības subjekti. Proti, bērnu tiesību aizsardzības subjekti ir bērna vecāki (adoptētāji), audžuģimene un aizbildņi, izglītības, kultūras, veselības aprūpes un bērnu aprūpes iestādes, valsts un pašvaldību institūcijas, sabiedriskās organizācijas un citas fiziskās vai juridiskās personas, kuru darbība saistīta ar atbalsta un palīdzības sniegšanu bērniem un darba devēji (LV BTAL, 1998). Līdz ar to kā bērna vecāki, tā arī izglītības iestāde atbild par to, lai tiktu īstenotas bērna tiesības uz izglītību. Valsts nodrošina visiem bērniem vienādas tiesības un iespējas iegūt izglītību atbilstoši katra spējām (LV BTAL, 1998). Tiesības uz izglītību ir vienas no bērna tiesībām, kas ir līdzvērtīgas citām bērnam piemītošām tiesībām. Piemēram, bērna tiesībām uz dzīvību un attīstību, tiesībām uz ģimeni, tiesībām uz individualitāti, tiesībām uz privāto dzīvi, personas neaizskaramību un brīvību, tiesībām uz īpašumu, bērna tiesībām uz pilnvērtīgiem dzīves apstākļiem, tiesībām uz aizsardzību no ekspluatācijas, tiesībām uz atpūtu un brīvo laiku un tiesībām piedalīties bērna tiesību aizsardzības programmu izstrādāšanā (BTAL, 1998). Līdz ar to redzams, ka tiesības uz izglītību tiek īstenotas līdzās citām neatņemamām cilvēka pamattiesībām.

Audzināšana un izglītība tiesu praksē, kā arī mijiedarbība ar pedagogiju *Upbringing and education in judicial practice, as well as interaction with pedagogy*

LV Civillikumā (LV CL, 1937) tiek noteiktas vecāku un bērna personiskās attiecības, t.i., vecākiem ir ne tikai jā rūpējas par bērna ēdienu, apģērbu, mājokļa, veselības aprūpi, bet arī par bērna izglītību un audzināšanu. Tādējādi būtu svarīgi noskaidrot audzināšanas un izglītības jēdziena saturu. Šis ir nepieciešams, lai vismaz šī pētījuma ietvaros vienotos par to, ko autors saprot ar jēdzienu “audzināšana” un “izglītība”. Tātad ar audzināšanu autors saprot pedagogijas zinātnē pieņemto definīciju, ka audzināšana ir “..Sarežģīta, ilgstoša, nepārtraukta cilvēku sadarbība, kuras procesā tiek realizētas trīs nozīmīgas funkcijas: cilvēces garīgo vērtību apguve, saglabāšana un attīstīšana. Audzināšana ir objektīva sabiedriska parādība, kas sekmē paaudžu kvalitatīvu pēctecību. To nodrošina cilvēku augšanas, attīstības un audzināšanas mijsakārība...” (Špona, 2006). Kā redzams, tad Latvijas pedagogijas profesore Ausma Špona audzināšanas saturā ieliek gan ilglaicīgumu, gan nepārtrauktību (“..audzināšana ir mūžīga: tā radās līdz ar cilvēka rašanos un pastāvēs, kamēr vien pastāvēs cilvēce...” (Špona, 2006), gan arī pēctecīgumu. Tā balstās uz noteiktām vērtībām. Līdz ar to audzināšanas saturā ir uzsvērts kā ilglaicīgums, tā

arī tas, ka audzināšana ir sarežģīts process. Arī Latvijas Augstākās tiesas Senāts (turpmāk- LV Senāts) norāda: “..Tulkojot Civillikuma 177.pantu, Izglītības likuma 1.panta 4.punktā noteikto izglītības jēdzienu, 58.panta otro daļu, Bērnu tiesību deklarācijas 7.principu, Konvencijas par bērna tiesībām 29.pantu, secināms, ka ar jēdzienu „audzināšanas un izglītošanas pienākumi” saprot ilgstošu, pastāvīgu, nepārtrauktu, sistemātisku kvalitatīvu procesu, kura mērķis un rezultāts ir patstāvīga un attīstīta personība, demokrātiskas Latvijas valsts un sabiedrības loceklis...” (Latvijas Augstākās tiesas senāta 2008.gada 3.janvāra spriedums, 2008). Šādu secinājumu LV Senāts izdara, izskatot lietu par Valsts policijas sagatavotu administratīvā pārkāpuma protokolu kāda pusaudža mātei par to, ka viņa izdarījusi administratīvo pārkāpumu, kas paredzēts Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa (Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss, 1984.) 173.panta pirmajā daļā –par bērna audzināšanas un izglītošanas pienākumu nepildīšanu. LV Senāts norāda: “..Taču no šāda vispārīga uzstādījuma automātiski neizriet, ka būtu konstatējams administratīvā pārkāpuma sastāvs arī konkrētajā gadījumā, un šajā lietā strīds būtībā ir par to, vai tieši konkrētajā gadījumā pieteicēja ir izdarījusi konkrētu darbību (pieļāvusi konkrētu bezdarbību), kura būtu kvalificējama kā Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 173.panta pirmās daļas pārkāpums...” (LV Senāts, 2008). Šajā gadījumā LV Senāts atstāja negrozītu Administratīvās apgabaltiesas spriedumu, jo kasācijas sūdzības pieteicējs –Ventspils pilsētas dome- nespēja pamatot administratīvā pārkāpuma protokola tiesiskumu pusaudža mātei par to, ka viņa nepildījusi audzināšanas un izglītošanas pienākumus. Tā vietā LV Senāts norādīja: “..Faktiskie apstākļi, kas konstatēti administratīvā pārkāpuma protokolā un pārsūdzētajā lēmumā par administratīvā soda piemērošanu, ir tieši pieteicējas dēla darbības –mācību stundu kavēšana un došanās uz citu skolu, mēģinot traucēt mācību procesu. Tiesa konstatēja, ka pieteicējas dēls patiešām ir kavējis mācību stundas (par to nav strīda), turklāt, saskaņā ar pieteicējas paskaidrojumu –ar viņas atļauju. Tiesa arī konstatējusi, ka pieteicējas dēls netika aizturēts ,un tādēļ atzinusi, ka nav iespējams pierādīt, ka tieši pieteicējas dēls būtu traucējis mācību procesu citā vidusskolā (..) Ne jebkura bērna rīcība, kas ir pretrunā ar kādām vispārējām sabiedrības sociālajām normām, likumiem, skolas iekšējās kārtības noteikumiem vai citām normām, liecina par to, ka bērna vecāki nav pildījuši audzināšanas un izglītošanas pienākumu. Tās tikai netieši var liecināt par vecāku pienākuma pildīšanu vai nepildīšanu. Īpaši rūpīgi šādas saiknes esamība ir vērtējama, ja bērns konkrēto rīcību ir pieļāvis vecumā, kad pats ir lielā mērā patstāvīgi spriest spējīgs. Pat, ja bērna rīcība liecina, ka bijuši trūkumi bērna iepriekš notikušajā audzināšanā un aprūpē, arī tas automātiski neliecina par kādām konkrētām darbībām vai bezdarbību, kas būtu sodāmas kā administratīvais pārkāpums –vērā ņemams, ka bērna audzināšana un izglītošana ir ilgstošs un sistemātisks process...” (LV Senāts, 2008). Gandrīz identisku

viedokli par audzināšanas procesa dinamiku pauž vēl viens pedagoģijas zinātnieks Dr.paed. profesors Voldemārs Zelmenis, kas 2000.gadā raksta: ”.. Audzināšana ir mērķtiecīgs un divpusēji aktīvs process – savstarpēju pretrunu pārvarēšana audzinātāja (vecāku, skolotāju) un audzēkņu uzskatos, attieksmēs un darbībā. Audzinātājs pārstāv sabiedrības intereses un pozīciju, kas vienlaikus ir arī audzēkņa kā topošā pilsoņa turpmākās intereses un vēlamā pozīcija. Audzēknis ne vienmēr saprot un atzīst. Viņš tiecas apmierināt savas tuvākās vajadzības un intereses un nereti nonāk pretrunā ar sabiedrības prasībām...” (Zelmenis, 2000). Tas pats autors norāda, ka piemērotība, pēctecība, sistemātiskums ir audzināšanas principi jeb likumsakarīgi pamatotas prasības līdzās tādiem audzināšanas principiem kā sociālā mērķtiecība, saikne ar dzīvi, apziņas un uzvedības vienotība, balstīšanās uz pozitīvo, subjekta un objekta vienotība, audzināšana darbībā, prasību un cieņas vienotība (Zelmenis, 2000). Tātad ir svarīgi atšķirt katra tiesību subjekta- bērns un pieaugušai (vecāks skolotājs, treneris utml.) darbību vai bezdarbību, kas varētu būt, vai arī nebūt prettiesiskas rīcības pamatā. Jāatceras, ka audzināšana ir sarežģīts process, tādēļ nevar izdarīt pārsteidzīgus secinājumus par to, vai, piemēram, likumiskais pārstāvis vai skolotājs ir rīkojies prettiesiski, t.i., nepildījis gan Latvijas Izglītības likumā, gan Civillikumā noteiktās tiesības un pienākumus bērna (skolēna, audzināmā, izglītojamā) audzināšanā un izglītošanā.

Citiem vārdiem sakot, ir saskatāms līdzīgs audzināšanas termina pazīmju lietojums, kā pedagoģijas zinātnē, tā arī Latvijas judikatūrā. Kaut vai piemēram, 2013.gadā LV Senāts, izskatot kādu lietu par aprūpes tiesību atņemšanu, norāda, ka izglītošana un audzināšana īstenojama tādējādi, lai bērns pilnvērtīgi attīstītos un turpmāk būtu gatavs patstāvīgai dzīvei sabiedrībā (LV Senāts, 2013).

Tātad ar audzināšanu un izglītību tiek saprasts process un rezultāts vienlaicīgi, kas ir ilglaicīgs, sistemātisks, sarežģīts, nepārtraukts, kvalitatīvs un tā mērķis ir veicināt patstāvīgu un attīstītu personību. Kādēļ autors tik detalizēti analizē audzināšanas un izglītības terminu tiesu praksē un pedagoģijas zinātnē? Tādēļ, ka autors redz ciešu pedagoģijas un juridiskās zinātnes mijiedarbību šī termina izpratnē. Tiesnesis vai tiesību normu piemērotājs lieto un ir spiests lietot ne tikai juridisko zinātņu terminus, bet arī citu sociālo un humanitāro zinātņu atziņas. No augstāk paustā var secināt, ka vecākiem un skolotājiem, skolas vadītājiem jāņem vērā, ka audzināšana, izglītība ir process un rezultāts vienlaicīgi. Tātad juristi lieto pedagoģijas zinātnes atziņas, ietverot tās tiesu spriedumos vai nolēmumos.

Vēsturiski raugoties uz bērna audzināšanu un izglītošanu, ir redzams, ka autoritatīvā pieeja ir mainījusies uz demokrātisko pieeju. Piemēram, Padomju Sociālistisko Republiku Savienības laikā ģimenes tiesībās tika noteikts, ka vecākiem ir tiesības un pienākumi audzināt un izglītēt bērnu, balstoties uz Komunistiskās partijas ideoloģijā balstītām vērtībām. Proti, ka vecākiem ir

pienākums sagatavot bērnu “sociāli nozīmīgām aktivitātēm”, tajā pašā laikā vecāki nevar noteikt to saturu, bet to nosaka Komunistiskā partija ar tās līderiem (Luryi, 1980). Šis valsts un ģimenes tiesību, pienākumu apjoms jaunās paaudzes audzināšanā un izglītošanā ir vērā ņemams. Te saduras kā publiski tiesiski, tā arī privāttiesiskie aspekti. Tā, piemēram, rodas jautājums, cik lielā mērā bērna izglītošana un audzināšana ir skolas vai vecāku atbildība? Kādā no Skolu zinātniskās pētniecības institūta 1956.gada zinātnisko rakstu krājumiem ir norādīts šāds apgalvojums par skolas un vecāku sadarbību un tās valstisko nozīmi. Proti, kāda no raksta autorēm, kas ir klases audzinātāja vidusskolas klasē, raksta par sadarbību ar vecākiem: “...Sapulcē Zitas māti vispirms pārliecinājām, ka meita nebūt nav mātes personīgais īpašums un Zitas sekmes un uzvedība nav viņas personīgā lieta. Bērnos ir mūsu nākotne. Mūsu valsts katra skolēna izglītībai piešķir lielus līdzekļus, tie ir darba tautas līdzekļi, mūsu enerģija, kas nedrīkst aizplūst nederīgā, tukšā virzienā, nesusniedzot sprauto lielo mērķi- izglītību. Paciest bērna nesekmību vai sliktu uzvedību nozīmē velti izšķiest valsts līdzekļus, nesot par to atbildību sabiedrības un valsts priekšā. Lūk, cik svarīga ir vecāku- audzinātāju loma, tā prasa daudz modrības, kritikas un paškritikas. Bravurīgās Zitas mātes stāja pamazām izzuda, un viņa sāka pārdomāt, ko darīt, lai meitas uzvedība un sekmes uzlabotos..” (Skolas un vecāku sadarbība :rakstu krājums, 1956). Redzams, ka Padomju Sociālistiskās Republikas Savienības (turpmāk- PSRS) laikā valsts iejaukšanās ģimenes dzīvē ir liela. Dominē, t.s., kolektīvisms kā valsts ekonomikā, tā arī pedagogijā, kas labi redzams no augstāk citētā. PSRS laikā eksistē milzīgs spaidu arsenāls vecāku pienākumu un tiesību īstenošanai bērna audzināšanā (Luryi, 1980). Autors saskata augstāk pausto analogiju starp vecāku un valsts autoritāti bērna izglītošanas procesā. Valsts ietekme uz izglītības procesu tās tiesiskajā, t.i. formālajā izpausmē jeb institucionalizētajā formā-izglītības un kultūras iestādē ir leģitimizēta. Ja PSRS laikā izglītības process tika pakļauts komunistiskai ideoloģijai, tad Latvijas mūsdienu izglītības sistēma tiek regulēta atbilstoši pedagogijas zinātnes atziņām nevis autoritārām ideoloģijām.

Secinājumi **Conclusions**

Bērnu vecāku iesaiste mācību un audzināšanas procesā ir neatsverama. Izglītības iestāde īsteno pedagoģisko procesu, ņemot vērā kā valsts tiesību aktos noteikto, tā arī bērna vecāku ieteikumus. Tiesu praksē tiek konstatēts, ka nevar tieši secināt par vecāku pienākumu nepildīšanu, ja bērns ,piemēram, neapmeklē skolu, t.i., LV Senāts ir norādījis, ka tas tikai netieši var liecināt par vecāku pienākumu pildīšanu vai nepildīšanu. Tiek prezumēts, ka vecāku atbildība par bērna audzināšanu vispirms izriet no fakta, ka audzināšana ir process, kas ietver

ilglaicīgumu, sistemātiskumu, mērķtiecīgumu, attīstību. Līdz ar to autors uzskata, ka tiesību tulkotājs ņem vērā pedagoģijas zinātnes atziņas. Vecāku tiesību un pienākumu apjoms bērna izglītības nodrošināšanā tiek noregulēts speciālajā likumā (Latvijas Izglītības likums), bet vispārīgais regulējums bērna izglītošanas un audzināšanas pienākumam tiek noteikts vispārējā likumā, t.i., Latvijas Civillikumā. Tā, piemēram, sadarbība starp izglītības iestādi un izglītojamā vecākiem tiek noteikta ar tiesību normu, kas kopš LV 1991.gada Izglītības likuma nav mainīta. Redzams, ka likumdevējs ir leģitimizējis pedagoģijas zinātnes atziņu, ka sadarbība ar skolu un vecākiem ir pilnvērtīga un rezultatīva izglītības pamatā.

Autors uzskata, ka ir nepieciešams turpināt analizēt vecāku un administratīvās atbildības aspektus, detalizētāk pētīt skolas atbildības juridisko dabu, meklēt kopīgo un atšķirīgo gan vecāku, gan arī citu tiesību subjektu attiecībās.

Summary

The author, within the framework of this publication, provides insight into legal relations of the Latvian educational institution and the legal representatives of educates. The author has analysed Latvian law and case law. Cooperation between parents and schools is important not only in the implementation of educational rights but also for the full acquisition of the education of the child. The Latvian Education Act has already legitimized the need for for parental cooperation with the educational institution since 1991. Legal science and jurisprudence use terminology recognized in pedagogical science. The author with this publication updates the lawfulness and necessity of parental and school cooperation. The School, as the performer of the public education function, acts in a public legal relationship. In contrast, parents are also members of private relations. Not always the parents' understanding of the content of the cooperation or the pedagogical process coincides with the opinion of the educational institution. The legal aspects of cooperation between the educational institution and the parents of educatees have not been studied in particular through legal science. Therefore, the author further analyses the content of legal relationships between school and parents.

Literatūra References

- Bērnu tiesību aizsardzības likums* (1998). Latvijas Republikas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=49096>
- Civillikums* (1937). Latvijas Republikas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418>
- Delors, Ž. (2001). *Mācīšanās ir zelts. Ziņojums, ko sniegusi Starptautiskā Komisija par izglītību divdesmit pirmajam gadsimtam*. Rīga: UNESCO Latvijas Nacionālā komisija

- Grozījumi Izglītības likumā* (2010). Latvijas Republikas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=253134>
- Grozījumi Izglītības likumā* (2013). Latvijas Republikas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=258475>
- Grozījumi Izglītības likumā* (2018). Latvijas Republikas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/298097-grozijumi-izglitibas-likuma>
- Izglītības attīstības pamatnostādnes 2007.–2013.gadam* (2006). Latvijas Republikas Ministru kabineta rīkojums Nr.742. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=144686>
- Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtība* (2016). Latvijas Republikas MK noteikumi Nr. 480. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/283735-izglitajamo-audzinasanas-vadlinijas-un-informacijas-macibu-lidzeklu-materialu-un-macibu-un-audzinasanas-metozu-izvertesanas>
- Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss* (1984). Latvijas Republikas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=89648>
- Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums lietā Nr. A42187004. SKA – 16/2008* (2008). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>
- Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums lietā Nr. Nr.A420420412. SKA-359/2013* (2013). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>
- Latvijas Republikas Izglītības likums* (1991). Latvijas Republikas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/67960-latvijas-republikas-izglitibas-likums>
- Likumi.lv ir tiesību aktu vietne* (2019). Pieejams: www.likumi.lv
- Luryi, Y. (1980). *Soviet family law*. Buffalo, N.Y.: W.S. Hein.
- Ministru kabineta noteikumu projekta “Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtība” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija)* (2016). Pieejams: tap.mk.gov.lv
- Nīcas vidusskolas nolikums* (2017). Pieejams: http://www.nica.edu.lv/wp-content/uploads/2012/01/NOLIKUMS_skolas.pdf
- Prets, D. (2000). *Izglītības programmu pilnveide: pedagoga rokasgrāmata*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Rīgas 25.vidusskolas Skolas padomes reglaments* (2017). Pieejams: <http://www.r25vsk.edu.lv/index.php/home/skolas-padome/skolas-padomes-reglaments>
- Rosenbury, L.A. (2007). *Between home and school*. Retrieved from <http://scholarship.law.ufl.edu/facultypub/722>
- Siguldas vidusskolas nolikums* (2017). Pieejams: https://www.sigulda.lv/public/lat/pasvaldiba/dokumenti1/nolikumi_noteikumi/
- Špona, A. (2006). *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: RaKa.
- Zelmenis, V. (2000). *Pedagoģijas pamati*. Rīga: RaKa.